

Angelika Figiel
Uniwersytet Szczeciński

Pedagog szkolny – problem niedookreśloności zadań

Artykuł ten jest próbą ukazania zadań pedagoga szkolnego, które mimo licznych zapisów w regulacjach prawnych, wciąż nie są jednoznacznie określone. W tym celu autorka analizuje dokumenty regulujące pracę na stanowisku pedagoga szkolnego, podkreślając zmiany, jakie zostały dokonane na przestrzeni lat. Analizę tą poprzedza prezentacja ujęć definicyjnych pedagoga szkolnego oraz geneza utworzenia stanowiska „nowego pracownika”, ze wskazaniem wszystkich dokumentów regulujących jego pracę od momentu powołania stanowiska pedagoga szkolnego przez Ministerstwo Oświaty i Wychowania do 2017 roku.

Słowa kluczowe: pedeutologia, pedagog szkolny.

Wprowadzenie

Zmieniające się warunki życia społecznego, a także zachodzące zmiany w edukacji stawiają szkołę oraz pracujących w niej nauczycieli i innych specjalistów wobec nowych wyzwań, a co z tym idzie – zakres zadań szkoły nieustannie poszerza się lub ulega modyfikacji. Wymusza to na pedagogach nieustanne dostosowywanie się zmian, uzupełniania wiedzy oraz kwalifikacji. Reformy w edukacji mają także wpływ na zakres zadań osób w niej pracujących, które także ulegają przeobrażeniu. Doskonałym przykładem nieustannej „niedookreśloności” zadań jest zawód pedagoga szkolnego. Stanowisko to, wprowadzone do szkół w roku szkolnym 1973/1974, już na stałe wpisało się w tradycję polskiej oświaty. Zadaniem pedagoga szkolnego jest szeroko rozumiana pomoc psychologiczno-pedagogiczna oraz wsparcie nauczycieli w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Od początku powołania stanowiska „nowego pracownika” starano się wypracować spójną koncepcję sylwetki zawodowej (m.in. Muszyński, 1977; Jundziłł, 1980). Próba ustalenia zakresu zadań pedagoga szkolnego była także przedmiotem prac Ministerstwa Oświaty i Wychowania, później Ministerstwa Edukacji Narodowej. Na przestrzeni lat, od 1975 do 2017 roku, powstało osiem dokumentów prawnych regulujących dość szczegółowo pracę pedagoga szkolnego. Należy jednak podkreślić, że są one nadal zbyt ogólne, a praktyka ukazuje, że zakres zadań pedagoga szkolnego znacznie wykracza poza ramy określone w ministerialnych dokumentach.

Celem niniejszego tekstu jest próba zaprezentowania niedookreśloności zadań pedagoga szkolnego. Poniżej omówione zostaną dokumenty regulujące jego pracę (tabela 1), od czasu wprowadzenia tego stanowiska do polskich szkół, do obowiązujących do dziś:

Tabela 1. Dokumenty regulujące pracę pedagoga szkolnego na przestrzeni lat (od 1973 r. do 2017 r.)

Data	Nazwa dokumentu	treść
1.02.1973 r.	Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania <i>w sprawie organizacji kształcenia i wychowania w roku szkolnym 1973/1974</i> (załącznik do Zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 1 lutego 1973 r.)	wprowadzenie do szkół stanowiska pedagoga szkolnego
07.11.1975 r.	Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania <i>w sprawie pracy nauczyciela pedagoga</i> (Dz. Urz. MOiW 1975, Nr 11, Poz. 112).	przedstawienie wytycznych określających szczegółowe zadania pedagoga szkolnego
1976 r.	Ministerstwo Oświaty i Wychowania (www.pedagog szkolny.pl)	przedstawienie „Zarysu modelu nauczyciela – pedagoga szkolnego”
15.09.1982 r.	Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania <i>w sprawie zakresu obowiązków pedagoga szkolnego, wymiaru jego pracy i dokumentacji</i> (Dz. Urz. MOiW 1982, Nr 29).	określenie zakresu obowiązków pedagoga szkolnego, czasu jego pracy oraz prowadzonej przez niego dokumentacji
25.05.1993 r.	Zarządzenie nr 15 Ministra Edukacji Narodowej <i>w sprawie zasad udzielania uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej</i> (Dz. Urz. MEN 1993, Nr 6, Poz. 19).	określenie szczegółowych zadań, obowiązków i wytycznych pracy pedagoga szkolnego
15.01.2001 r.	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej <i>w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach</i> (Dz. U. MEN 2001, Nr 13, Poz. 110).	określenie szczegółowych zadań, obowiązków i wytycznych pracy pedagoga szkolnego
12.03.2009 r.	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej <i>w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli</i> (Dz. U. 2009, Nr 50, Poz. 400).	określenie wymaganych kwalifikacji do zajmowania stanowiska pedagoga szkolnego w różnych typach szkół
27.04.2010 r.	Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy <i>w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania</i> (Dz. U. 2010, Nr 82, Poz. 537).	umieszczenie pedagoga szkolnego w dziele „Specjaliści szkolnictwa i wychowawcy gdzie indziej niesklasyfikowani” pod numerem 235912

17.11.2010 r.	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2010, Poz. 532).	określenie szczegółowych zadań, obowiązków i wytycznych pracy pedagoga szkolnego
30.04.2013 r.	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2013, Nr 228, Poz. 1487).	określenie szczegółowych zadań, obowiązków i wytycznych pracy pedagoga szkolnego

Źródło: opracowanie własne.

Geneza utworzenia stanowiska pedagoga szkolnego

Stanowisko pedagoga szkolnego zostało utworzone tuż po ukończeniu prac nad raportem oświaty w PRL i podjęcia decyzji o reformie systemu oświaty. Wielu wybitnych pedagogów, dostrzegając złożoność problemów uczniowskich, wskazywało potrzebę zatrudnienia w szkole pracownika z wysokimi kwalifikacjami, który będzie zajmował się tylko sprawami opiekuńczo-wychowawczymi. Jednym z nich był Aleksander Kamiński, który w roku 1962 zasugerował zatrudnienie w szkole „etatowych opiekunów społecznych, czy też pracowników społeczno-wychowawczych, którzy zajmowałiby się rozwiązywaniem indywidualnych problemów uczniów” (Kamiński, 1962, s. 2-7), w stosunku do których „po ustaleniu diagnozy opartej o wywiad środowiskowy, opiekun opracowałby plan postępowania terapeutycznego oraz przystępował do jego realizacji” (Cichowicz, 1986, s. 12).

Inną modelową koncepcję pedagoga szkolnego, szeroko ujmującą zakres jego czynności, przedstawił Heliodor Muszyński. W swoich rozważaniach na temat modelu zawodu pedagoga szkolnego na tle potrzeb szkoły wskazał na wielość jego zadań. Aby nie obciążać pedagoga ich nadmiarem zaproponował trzy sylwetki zawodowej pedagoga szkolnego:

1. Sylwetka pedagoga szkolnego jako pracownika zajmującego się indywidualnymi przypadkami (poradnictwo, diagnostyka, terapia, wychowanie).
2. Sylwetka pedagoga szkolnego jako koordynatora zindywidualizowanych czynności opiekuńczo-wychowawczych (zajęcie się w sposób indywidualny każdym uczniem, a nie tylko uczniami sprawiającymi trudności wychowawcze; jest to zadanie dla wszystkich nauczycieli, pedagog ma jedynie organizować i koordynować podejmowane czynności).
3. Sylwetka pedagoga szkolnego jako organizatora całokształtu opieki i wychowania w szkole i środowisku (pedagog musiałby wchodzić w skład kierownictwa szkoły) (Muszyński, 1977, s. 69).

Zaproponowana przez Muszyńskiego modelowa koncepcja pedagoga szkolnego, którego zadaniem ma być organizacja i koordynacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wspieranie nauczycieli w ich codziennej pracy, ma odzwierciedlenie w późniejszych dokumentach prawnych, co zostanie ukazane w dalszej części tekstu.

Stanowisko pedagoga szkolnego zostało wprowadzone do szkół w roku szkolnym 1973/1974 głównie w szkołach podstawowych (Matyjas, 2005, s. 85, zgodnie z zapisem zawartym w instrukcji stanowiącej załącznik do Zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 1 lutego w sprawie organizacji kształcenia i wychowania w roku szkolnym 1973/1974 (Załącznik do Zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z 1973 r.). Na jego mocy powołano pedagogów szkolnych eksperymentalnie w 100 szkołach miejskich, liczących ponad 600 uczniów. Wprowadzenie do szkół „nowego pracownika” związane było z likwidacją małych szkół oraz tworzeniem dużych szkół zbiorczych oraz z rosnącą liczbą różnego rodzaju niepowodzeń szkolnych, trudności wychowawczych, a także objawów nieprzystosowania społecznego wynikającego ze wzrostu rozmiaru patologii społecznej. Pojawiała się także potrzeba pomocy dzieciom i rodzinom w trudnych sytuacjach życiowych (Badora, Czeredreka, Marzec, 2001, s. 137).

W roku szkolnym 1976/1977 w szkołach pracowało już 676 pedagogów szkolnych (662 na pełnym etacie, 10 na pół etatu i 4 na godzinach zleconych). Głównie zatrudniani byli w dużych miastach (Warszawa, Poznań, Kraków, Łódź, Szczecin, Lublin). Najwięcej z nich pracowało w szkołach podstawowych – 550, a następnie w średnich szkołach zawodowych – 62, średnich szkołach ogólnokształcących – 44 i w zasadniczych szkołach zawodowych – 23 (Wołczyk, 1977, s. 74). Według danych udostępnionych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej na dzień 30.09.2016 r. liczba nauczycieli pełniących obowiązki pedagogów szkolnych wyniosła 20 622¹.

W roku 1976 Ministerstwo Oświaty i Wychowania przedstawiło „Zarys modelu nauczyciela – pedagoga szkolnego”, w którym podkreślano rolę pedagoga jako „inicjatora i współorganizatora pracy wychowawczo-opiekuńczej na terenie szkoły oraz współkoordynatora i reprezentanta szkoły i spraw jej uczniów w kontaktach z pozaszkolnymi instytucjami” (Wołczyk, 1977, s. 74).

Współcześnie, w *Nowym słowniku pedagogicznym* stanowisko pedagoga szkolnego rozumiane jest jako „stanowisko nauczyciela powołanego do sprawowania opieki wychowawczej nad młodzieżą w szkole i poza szkołą oraz koordynowania współpracy szkoły z domem” (Okoń, 2007, s. 299-300). Drugie zaś ujęcie słownikowe charakteryzuje stanowisko pedagoga szkolnego jako „stanowisko nauczyciela powołanego do sprawowania opieki i wychowania nad uczniami danej szkoły oraz współpracy z ich rodzicami, a także pozaszkolnymi placówkami oświatowymi i opiekuńczymi, w tym poradniami psychologicznymi i wychowawczo-zawodowymi” (Kupisiewicz, Kupisiewicz, 2009, s. 132). Powyższe definicje zaczynają się tak samo, jednakże pierwsza akcentuje współpracę pedagoga w szkole i w domu, druga zaś uzupełnia zakres współpracy o placówki oświatowe i opiekuńcze.

¹ Dane udostępnione na pisemną prośbę autorki tekstu przez Ministerstwo Edukacji Narodowej.

W *Encyklopedii pedagogicznej* zaś pedagog szkolny rozumiany jest jako „osoba zatrudniona w szkole w celu uzupełniania, pogłębiania i rozszerzania działalności dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej prowadzonej przez nauczycieli” (Jundziłł, 1993, s. 533). Druga encyklopedyczna definicja posiada ten sam początek, lecz rozszerzona została o wymienienie pełnionych funkcji i brzmi następująco: „ (...) Szczególny nacisk w pracy pedagoga szkolnego powinien być położony na pełnienie funkcji wychowawczych, opiekuńczych i diagnostyczno-doradczych” (Matyjas, 2005, s. 85)

Zdaniem Bogusława Śliwerskiego:

pedagogiem powinna być osoba, która została specjalnie przygotowana do kierowania procesami socjalizacyjnymi, wychowawczymi i opiekuńczymi, głównie w działalności pozaszkolnej, ale także w szkole. O ile jednak każdy nauczyciel powinien mieć przygotowanie pedagogiczne, o tyle nie każdy pedagog jest nauczycielem (Śliwerski, 2010, s. 38).

Analiza przywołanych definicji pozwala na wniosek, że pedagog szkolny to osoba, której zadaniem jest organizacja i realizacja działań o charakterze wychowawczym, opiekuńczym, diagnostycznym i doradczym. Podkreśla się, że zadania te realizuje we współpracy z innymi nauczycielami i specjalistami zatrudnionymi w szkole, a także rodziną ucznia i instytucjami pozaszkolnymi.

Pedagog szkolny – problem nieokreśloności zadań

Przez pierwsze lata pedagogzy szkolni pracowali nie znając szczegółowych wytycznych do zakresu swoich zadań. Zostały im jedynie podane ogólne wskazania, co było dla nich kłopotliwe. Dowodem tego są opisywane doświadczenia pierwszych pedagogów szkolnych. Ingeborga Bykowska-Pietrzykowska, która rozpoczęła swoją pracę na stanowisku pedagoga szkolnego w roku szkolnym 1974/1975, tak oto wspomina ten czas:

(...) Z początkiem roku szkolnego przybyłam do nieznaney mi szkoły w odległej dzielnicy na nowe stanowisko. Nie znałam nikogo, podjęłam w r. sz. 74/75 pracę budząc sporo kontrowersji. Orientowałam się oczywiście, jaki jest zakres moich obowiązków (...). W pierwszych kontaktach z dyrektorką szkoły uzyskałam informacje na temat bardzo trudnego środowiska, z jakiego pochodzi większość uczniów. Dowiedziałam się także, że mamy sporo dziewcząt i chłopców notowanych przez milicję (...). Informacje te przekazywane były w postaci powszechnie znanych ogólników „szkoła ma duże trudności”, „młodzież w naszym osiedlu jest nie do zniesienia” (...). Co kryje się pod tymi stwierdzeniami, trudno mi było ustalić. Nowe stanowisko nie wzbudzało zaufania (...). Do końca października nie miałam żadnych sygnałów od wychowawców, a liczba moich podopiecznych, tzw. „trudnych” rosła (...). Od wychowawców otrzymywałam na temat interesującego mnie dziecka enigmatyczne wiadomości, wyłącznie o postępach w nauce (...). Wraz ze mną podjęło pracę w tej samej szkole kilku nowych nauczycieli. Przyjęli oni moją pracę na stanowisku pedagoga jako coś zupełnie naturalnego (...). Z czasem i najbardziej nieufni nauczyciele zaczęli nabierać przeko-

nia, że wspólne rozmowy o wychowankach to jedyna droga do zdobycia przeze mnie informacji na temat potrzeb, jakie istnieją w całej szkole (...). W drugim roku pracy mogłam już mówić o pewnych sukcesach we współpracy z nauczycielami (...). (Bykowska-Pietrzykowska, 1980, s. 115-118).

Powyższe doświadczenia jednego z pierwszych pedagogów w polskiej szkole wprost wskazują, że pierwsze miesiące pracy nie były łatwym okresem. Po pierwsze, pedagodzy nie znali szczegółowych wytycznych do zakresu swoich obowiązków, a po drugie, nauczyciele, nie dostrzegając przydatności „nowego pracownika”, nie darzyli go zaufaniem, nie byli chętni do współpracy, co znacznie utrudniało pedagogom ich pracę. Jak się później okazało, nieufność ta wynikała m.in. ze stereotypowego podejścia nauczyciela do pracy w szkole: „nie uczy, a więc nic nie robi”. Dopiero z czasem „dostrzeżono, że pedagog szkolny może być sojusznikiem wychowawcy nie wyręczając go w jego podstawowych obowiązkach” (Bykowska-Pietrzykowska, 1980, s. 115-118).

Ministerstwo Oświaty i Wychowania, w odpowiedzi na trudności wymieniane przez pierwszych pedagogów, 7 listopada 1975 r. wydało zarządzenie *w sprawie pracy nauczyciela – pedagoga szkolnego*, w którym po raz pierwszy wpisano zawód oraz w grudniu 1975 roku załącznik do zarządzenia, w którym zawarto wytyczne określające szczegółowe zadania pedagoga szkolnego. Ujęto je w pięciu grupach problemowych:

I. W zakresie zadań ogólnowychowawczych:

1. dokonywanie okresowej oceny sytuacji wychowawczej w szkole,
2. dbanie o realizację obowiązku szkolnego przez uczniów szkół podstawowych,
3. udzielanie pomocy uczniom w prawidłowym wyborze zawodu i kierunku dalszego kształcenia,
4. koordynowanie prac zespołu dokonującego badania dojrzałości szkolnej dzieci,
5. udzielanie rodzicom porad ułatwiających rozwiązywanie przez nich trudności w wychowywaniu własnych dzieci,
6. współudział w opracowywaniu planu dydaktyczno-wychowawczego szkoły.

II. W zakresie profilaktyki wychowawczej:

1. rozpoznawanie warunków życia i nauki uczniów sprawiających trudności w realizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego,
2. opracowywanie wniosków dotyczących uczniów wymagających szczególnej opieki i pomocy wychowawczej,
3. rozpoznawanie sposobów spędzania czasu wolnego przez uczniów wymagających szczególnej opieki wychowawczej,
4. stwarzanie uczniom wymagającym szczególnej opieki i pomocy wychowawczej możliwości udziału w zajęciach sportowych, turystycznych, rekreacyjnych oraz w innych zorganizowanych formach zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych,
5. udzielanie pomocy wychowawcom i nauczycielom w ich pracy z uczniami sprawiającymi trudności wychowawcze,

6. współpraca z organizacjami młodzieżowymi w zakresie wspólnego oddziaływania na uczniów wymagających szczególnej opieki i pomocy wychowawczej.

III. W zakresie pracy korekcyjno-wyrównawczej:

1. organizowanie pomocy w wyrównywaniu braków w wiadomościach szkolnych uczniom napotykałym na szczególne trudności w nauce,
2. organizowanie pomocy w zakresie wyrównywania i likwidowania mikrodefektów i zaburzeń rozwojowych (korekcja, reedukacja, terapia),
3. organizowanie różnych form terapii zajęciowej uczniom z objawami niedostosowania społecznego.

IV. W zakresie indywidualnej opieki pedagogiczno-psychologicznej:

1. udzielanie uczniom pomocy w eliminowaniu napięć psychicznych nawarstwiających się na tle niepowodzeń szkolnych,
2. udzielanie porad uczniom w rozwiązywaniu trudności powstających na tle konfliktów rodzinnych,
3. udzielanie porad i pomocy uczniom posiadającym trudności w kontaktach rówieśniczych i środowiskowych,
4. przeciwdziałanie skrajnym formom niedostosowania społecznego młodzieży.

V. W zakresie pomocy materialnej:

1. organizowanie opieki i pomocy materialnej uczniom opuszczonym i osieroconym, uczniom z rodzin alkoholicznych, zdemoralizowanych, uczniom z rodzin wielodzietnych mającym szczególne trudności materialne, organizowanie pomocy uczniom kalekim, przewlekle chorym itp.,
2. dbanie o zapewnienie miejsca w świetlicy lub internacie (pólinternacie) uczniom wymagającym szczególnej opieki wychowawczej,
3. dbanie o zapewnienie dożywiania uczniom z rodzin posiadających szczególnie trudne warunki materialne,
4. wnioskowanie o kierowanie spraw uczniów z rodzin zaniedbanych środowiskowo do odpowiednich sądów dla nieletnich,
5. wnioskowanie o skierowanie uczniów osieroconych i opuszczonych do placówek opieki całkowitej (Dz. Urz. MOiW 1975, nr 11, poz. 112).

Zakres zadań i obowiązków pedagoga szkolnego Ministerstwo określiło bardzo szeroko, jednakże co wyraźnie widać, jego praca ma być skoncentrowana na uczniu i jego specyficznych potrzebach ujmowanych wieloaspektowo.

W kolejnych latach (1993, 2001, 2003, 2010) zadania pedagoga szkolnego przedstawiane były przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w zarządzeniach i rozporządzeniach dotyczących *zasad udzielania i organizacji pomocy psychologicznej i pedagogicznej*. Zakres zadań zawartych we wspomnianych dokumentach zaprezentowano poniżej:

Tabela 2. Zadania pedagoga szkolnego w świetle regulacji prawnych

Zarządzenie nr 15 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25.05.1993 r.	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15.01.2001 r.	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7.01.2003 r.	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17.11.2010 r.
<p>§ 9. 1. W szkołach i placówkach pomoc psychologiczną i pedagogiczną organizuje pedagog szkolny.</p> <p>§ 9.4. Do zadań pedagoga szkolnego należy pomoc wychowawcom klas, w szczególności w zakresie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznawania indywidualnych potrzeb uczniów oraz analizowania przyczyn niepowodzeń szkolnych, 2) określania form i sposobów udzielania pomocy uczniom, w tym uczniom wybitnie uzdolnionym, odpowiednio do rozpoznanych potrzeb, 3) współorganizowania zajęć dydaktycznych prowadzonych przez nauczycieli nauczania specjalnego dla uczniów niepełnosprawnych w szkołach ogólnodostępnych, 4) udzielania różnych form pomocy psychologicznej pedagogicznej uczniom realizującym indywidualny program lub tok nauki, 	<p>§ 14.3. Do zadań pedagoga należy w szczególności:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznawanie indywidualnych potrzeb uczniów oraz analizowanie przyczyn niepowodzeń szkolnych 2) określania form i sposobów udzielania pomocy uczniom, w tym uczniom z wybitnymi uzdolnieniami, pomocy psychologiczno-pedagogicznej odpowiednio do rozpoznanych potrzeb, 3) organizowanie i prowadzenie różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów, rodziców i nauczycieli, 4) podejmowanie działań profilaktyczno-wychowawczych wynikających z programu wychowawczego szkoły w stosunku do uczniów, z udziałem rodziców i nauczycieli, 	<p>§ 15.3. Do zadań pedagoga należy w szczególności:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznawanie indywidualnych potrzeb uczniów oraz analizowanie przyczyn niepowodzeń szkolnych; 2) określanie form i sposobów udzielania uczniom, w tym uczniom z wybitnymi uzdolnieniami, pomocy psychologiczno-pedagogicznej, odpowiednio do rozpoznanych potrzeb; 3) organizowanie i prowadzenie różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów, rodziców i nauczycieli; 4) podejmowanie działań wychowawczych i profilaktycznych wynikających z programu wychowawczego szkoły i programu profilaktyki, o których mowa w odrębnych przepisach, w stosunku do uczniów, z udziałem rodziców i nauczycieli; 	<p>§ 4.2. Pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolu, szkole i placówce udzielają uczniom nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści wykonujący w przedszkolu, szkole i placówce zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w szczególności psychologzy, pedagodzy, logopedzi i doradcy zawodowi, zwani dalej „specjalistami”.</p> <p>§ 19.1. Planowanie i koordynowanie udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniowi w przedszkolu, szkole i placówce, o której mowa w art. 2 pkt 5 ustawy, jest zadaniem zespołu składającego się z nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych oraz specjalistów, prowadzących zajęcia z uczniem, zwanego dalej „zespołem”.</p>

<p>5) koordynacji prac z zakresu orientacji zawodowej, 6) działania na rzecz zorganizowania opieki i pomocy materialnej uczniom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej.</p> <p>§ 11. 1. Zadania, o których mowa w § 9 i § 10, pedagog szkolny i psycholog szkolny realizują:</p> <p>1) we współdziałaniu z nauczycielami, rodzicami (opiekunami prawnymi), pielęgniarką (higienistką) szkolną, organami szkoły i instytucjami pozaszkolnymi, 2) we współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi i innymi poradniami specjalistycznymi w zakresie konsultacji metod i form pomocy udzielanej uczniom oraz w zakresie specjalistycznej diagnozy w indywidualnych przypadkach.</p>	<p>5) wspieranie działań opiekuńczo-wychowawczych nauczycieli, wynikających z programu wychowawczego szkoły, 6) planowanie i koordynowanie zadań realizowanych przez szkołę na rzecz uczniów, rodziców i nauczycieli w zakresie wyboru przez uczniów kierunku kształcenia i zawodu, 7) działanie na rzecz zorganizowania opieki i pomocy materialnej uczniom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej.</p>	<p>5) wspieranie działań wychowawczych i opiekuńczych nauczycieli, wynikających z programu wychowawczego szkoły i programu profilaktyki, o których mowa w odrębnych przepisach; 6) planowanie i koordynowanie zadań realizowanych przez szkołę na rzecz uczniów, rodziców i nauczycieli w zakresie wyboru przez uczniów kierunku kształcenia i zawodu, w przypadku gdy w szkole nie jest zatrudniony doradca zawodowy; 7) działanie na rzecz zorganizowania opieki i pomocy materialnej uczniom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej.</p>	<p>§ 29. Do zadań pedagoga i psychologa w przedszkole, szkole i placówce należy ponadto:</p> <p>1) prowadzenie badań i działań diagnostycznych dotyczących poszczególnych uczniów, w tym diagnozowanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych, a także wspieranie mocnych stron uczniów; 2) minimalizowanie skutków zaburzeń rozwojowych, zapobieganie zaburzeniom zachowania oraz realizacja różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej w środowisku szkolnym i pozaszkolnym poszczególnych uczniów; 3) prowadzenie terapii indywidualnej i grupowej.</p>
---	---	--	--

Źródło: opracowanie własne.

Analiza powyższych dokumentów pozwala na wniosek, że w zarządzeniu z 1993 roku podkreślano rolę pedagoga szkolnego jako głównego organizatora pomocy psychologiczno-pedagogicznej na terenie szkoły. Dodatkowo jego zadaniem było wsparcie wychowawców klas w oddziaływaniach opiekuńczo-wychowawczych. W § 11. 1. zaznaczono, że zadania pedagoga szkolnego realizowane są we współpracy z innymi nauczycielami oraz poradniami psychologiczno-pedagogicznymi i innymi poradniami specjalistycznymi. W dokumentach z 2001 roku i 2003 roku wskazano, że zadaniem pedagoga szkolnego jest planowanie,

organizowanie i koordynowanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Ponadto, nacisk położono na działania profilaktyczne oraz niesienie różnych form wsparcia pedagogicznego nauczycielom i wychowawcom. W Rozporządzeniu z 2003 roku pedagodzy szkolni nie są jedynymi specjalistami. W szkole zaczęto zatrudniać także innych specjalistów, tj: psychologów, logopedów i doradców zawodowych, którzy przejęli część specjalistycznych zadań pedagoga. Rozporządzenie z 2010 roku określiło, że pomoc psychologiczno-pedagogiczna polega na rozpoznawaniu potrzeb rozwojowych i edukacyjnych (§2.1.) i udzielają jej nauczyciele, wychowawcy klas oraz specjaliści, w szczególności psycholodzy, pedagodzy, logopedzi i doradcy zawodowi. W dokumencie tym podkreślono, że czynić to mają we współpracy (§4.2., 4.3., 6.4), co oznacza, że pomoc psychologiczno-pedagogiczna przestała być jedynie zadaniem pedagogów i psychologów i weszła także do zadań nauczycieli. Zadania pedagoga szkolnego od 2010 roku łączone są z zadaniami psychologa, bez wskazania, czym konkretnie mają się zająć obaj specjaliści.

Odtwarzając zadania przypisane pedagogowi szkolnemu, od czasu powołania tego stanowiska do czasu obowiązywania rozporządzenia z 2010 roku, można stworzyć strukturę roli zawodowej pedagoga szkolnego, która wygląda następująco:

1. Pedagog szkolny jako wykonawca zróżnicowanych zadań nie do końca sprecyzowanych, związanych z udzielaniem szeroko rozumianej pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
2. Pedagog szkolny jako specjalista w roli osoby odpowiedzialnej, jako osoba wspierająca oddziaływania opiekuńczo-wychowawcze wychowawców klas oraz koncentrująca się na specjalistycznej pomocy pedagogiczno-psychologicznej
3. Pedagog szkolny jako specjalista odpowiedzialny za rodzaj pomocy udzielanej uczniom, konsultowanej we współpracy z innymi specjalistami i nauczycielami.

Najnowszym dokumentem regulującym pracę pedagoga szkolnego jest rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r., w którym pedagogowi szkolnemu przypisano następujące zadania:

1. Prowadzenie badań i działań diagnostycznych uczniów, w tym diagnozowanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów w celu określenia przyczyn niepowodzeń edukacyjnych oraz wspierania mocnych stron uczniów.
2. Diagnozowanie sytuacji wychowawczych w przedszkolu, szkole lub placówce w celu rozwiązywania problemów wychowawczych oraz wspierania rozwoju uczniów.
3. Udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formach odpowiednich do rozpoznanych potrzeb.
4. Podejmowanie działań z zakresu profilaktyki uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży.
5. Minimalizowanie skutków zaburzeń rozwojowych, zapobieganie zaburzeniom zachowania oraz inicjowanie różnych form pomocy w środowisku szkolnym i pozaszkolnym uczniów.
6. Inicjowanie i prowadzenie działań mediacyjnych i interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych.
7. Pomoc rodzicom i nauczycielom w rozpoznawaniu i rozwijaniu indywidualnych możliwości, predyspozycji i uzdolnień uczniów.

8. Wspieranie nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i innych specjalistów w udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej (Dz. U. 2013 poz. 532.).

Porównując treści rozporządzenia z 2010 roku z treściami dokumentu z 2013 roku można wyczytać, że w pierwszym z wymienionych zakładano model pracy zespołowej, w udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Zespół ten planował, koordynował oraz realizował pomoc dla ucznia (§19.1). W jego skład z założenia wchodził pedagog szkolny, który najczęściej koordynował pracę całego zespołu. W dokumencie z 2013 roku zachowano zasadę pracy zespołowej, ale tylko w odniesieniu do uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, dla których opracowywane są indywidualne programy edukacyjno-terapeutyczne (§21.2). Zgodnie z §19.5 planowanie i koordynowanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej uczniom należy do wychowawcy klas. Można jednak domniemywać, że w wypełnianiu tego obowiązku pomagają im pedagodzy szkolni.

Wyniki badania ankietowanego przeprowadzonego w 2008 roku przez Sekcję Poradnictwa i Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej ZG ZNP wśród pedagogów szkolnych² pokazują, że pomimo istniejących dokumentów zawierających szczegółowe zadania pedagoga szkolnego, jego zakres działań jest o wiele szerszy. Aż 50,7 % badanych potwierdziło, że realizuje zadania wykraczające poza obowiązki określone w Rozporządzeniu MENIS z 7 stycznia 2003 r. W szczególności są to:

- prace, które powinny być wykonywane przez innych specjalistów, gdyż pedagog nie ma do nich kwalifikacji;
- zastępstwa za nieobecnych nauczycieli;
- organizowanie akcji, imprez szkolnych i konkursów;
- pełnienie funkcji koordynatora ds. bezpieczeństwa;
- sprawowanie opieki nad samorządem uczniowskim;
- funkcje opiekuńcze na wycieczkach i dyżurach;
- zadania z zakresu pomocy socjalnej;
- inne doraźnie zlecane zadania (www.znp.edu.pl).

Odwołując się do wyżej wskazanych wyników badań, z całą pewnością można stwierdzić, że wiele z zadań, jakie wykonują pedagodzy szkolni w swojej codziennej pracy znacznie wykracza poza ramy ostatniego rozporządzenia. Zostały w nim zawarte tylko przykłady zadań, jakie przed nimi stoją. Należy dodać, że zgodnie z art. 100 §1 i 2 oraz 211 kodeksu pracy (Dz. U. 1974, Nr 24, Poz. 141), dyrektor szkoły powinien poinformować (na piśmie) każdego pracownika – w tym pedagoga szkolnego – o zakresie jego zadań i obowiązków, co w praktyce wygląda różnie. Dyrektorzy albo nie dopilnowują swojego obowiązku, albo zakres zadań i obowiązków precyzują zbyt ogólnikowo.

² Badanie ankietowe dotyczące pracy pedagogów szkolnych zostało przeprowadzone w 2008 r. przez Sekcję Poradnictwa i Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej ZG ZNP. Celem badania była diagnoza potrzeb i warunków pracy pedagoga szkolnego. Badanie przeprowadzono w 452 szkołach i placówkach, w tym: 189 szkołach podstawowych, 89 gimnazjach, 88 szkołach ponadgimnazjalnych, w 69 zespołach szkół, 17 placówkach specjalnych. Średni staż pracy badanych nauczycieli wynosił 19 lat, w tym na stanowisku pedagoga 6,5 lat.

Szeroki wachlarz zadań pedagoga szkolnego sprawia, iż nieustannie się on nim „staje”. Ponadto nowe problemy zmuszają go do ciągłej aktualizacji wiedzy, dokształcania się, czego dowodem jest udział w licznych kursach, szkoleniach czy studiach podyplomowych.

Podsumowanie

Na przestrzeni lat zapisy ministerialne określające zadania pedagoga szkolnego ulegały nowelizacjom. Początkowo uważano go za jedyne specjalistę i obarczono go pełną odpowiedzialnością za pomoc psychologiczno-pedagogiczną, którą miał organizować i koordynować. Z czasem zaczęto podkreślać znaczenie współpracy pedagoga z innymi nauczycielami, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi i innymi poradniami specjalistycznymi. Ponadto, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 11 listopada 2010 roku *w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach* (Dz. U. 2010, Poz. 532.) połączyło zadania pedagoga szkolnego z zadaniami psychologa szkolnego, co także było trudnością w ustaleniu czym ma się zająć dany specjalista (obecnie zadania pedagoga szkolnego, psychologa szkolnego i innych specjalistów występują oddzielnie). Rozporządzenie z 2010 roku, obok pedagoga szkolnego, wskazuje innych specjalistów. Są nimi także; psycholog szkolny, logopeda i doradca zawodowy, którzy są odpowiedzialni za współorganizowanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Mimo że Ministerstwo Edukacji Narodowej określa zakres zadań pedagoga szkolnego, są one wciąż zbyt ogólne. Ponadto, jak pokazuje praktyka, wielu pedagogów wykonuje obowiązki wykraczające poza treści rozporządzenia, co powoduje, że jego zadania wciąż są „niedookreślone”, ulegają zmianie, modyfikacji, stawiając pedagoga przed nowymi wyzwaniami, co zmusza go do ciągłej aktualizacji wiedzy i dokształcania się. Taka sytuacja wprost ukazuje, że nie jest możliwe pełne przygotowanie do pracy nauczycielskiej, o czym pisze Robert Kwaśnica dodając, że:

O pełnym przygotowaniu zawodowym można mówić w przypadku takich zawodów, które polegają na wykonywaniu zadań względnie powtarzalnych i przewidywalnych, a przy tym wymagają kompetencji technicznych. W przypadku zawodu nauczyciela założenie o pełnym przygotowaniu zawodowym pozostaje w sprzeczności z istotą pracy nauczycielskiej (...) kompetencje, których ona wymaga są ze swej natury zawsze niegotowe, wciąż niewystarczające i bezustannie pozostające w ruchu, w rozwoju, stale wymagające zmiany (Kwaśnica, 2004, s. 293-298).

Wielu badaczy zawód nauczycielski widzi jako proces nieustannego stawania się, utożsamiając tym samym nauczycieli z tą grupą społeczną, która spełnia warunki stawiane profesji. Przykładem może być Alina Szczurek-Boruta, której zdaniem istotą profesji nauczyciela jest „nieustanne uczenie się, stawanie się (...)” (Szczurek-Boruta, 2013, s. 139). Amerykańscy naukowcy, Allan C. Ornstein i Daniel U. Levine, wymieniając 14 warunków, które składają się na pełną profesję, twierdzą, że nauczyciele nie spełniają wszystkich warun-

ków (Śliwerski, 2010, s. 44). W związku z tym, zdaniem Śliwerskiego, w przypadku nauczycieli możemy mówić jedynie o quasi-profesji (www.ossko.edu.pl) oraz o profesjonalnym działaniu, o czym przekonuje praca Danuty Urbaniak-Zajęc *W poszukiwaniu teorii działania profesjonalnego pedagoga* (Urbaniak-Zajęc, 2016).

Bibliografia

- Badora S., Czeredrecka B., Marzec D. (2001). *Rodzina i formy jej wspomagania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Bykowska-Pietrzykowska I. (1980). O współpracy pedagoga szkolnego z gronem pedagogicznym. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 3, 115-118.
- Charakterystyka zawodu* [online], www.pedagog szkolny.pl [dostęp: 17.05.2017].
- Cichowicz J. (1986). Model pracy opiekuńczo-wychowawczej pedagoga szkolnego. *Oświata i Wychowanie*, 37, 12-14.
- Instrukcja Ministerstwa Oświaty i Wychowania w sprawie organizacji kształcenia i wychowania w roku szkolnym 1973/1974 z grudnia 1973 r. – załącznik do Zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 1 lutego 1973 r.
- Instrukcja Ministerstwa Oświaty i Wychowania w sprawie organizacji kształcenia i wychowania w roku szkolnym 1973/1974 z grudnia 1973 r. – załącznik do zarządzenia ministra oświaty i wychowania z dnia 1 lutego 1973 r.
- Jundziłł I. (1980). *Rola zawodowa pedagoga szkolnego*. Warszawa: WSiP.
- Jundziłł I. (1993). *Pedagog szkolny*. W: W. Pomykało (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*. Warszawa: Fundacja „Innowacja”.
- Kamiński A. (1962). Pałca potrzeba szkoły, opiekun społeczny. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 1, 2-7.
- Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M. (2009). *Słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Kwaśnica R. (2004). Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika*. Podręcznik akademicki, t. 2. Warszawa: PWN.
- Matyjas B. (2005). *Pedagog szkolny*. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Muszyński H. (1977). Model zawodu pedagoga szkolnego a nowoczesny system edukacji. *Nauczanie i Wychowanie*, 4, 61-71.
- Okoń W. (2007). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. 2009, Nr 50, Poz. 400).

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz. U. 2013 poz. 532.
- Szczurek-Boruta A. (2013). Edukacja międzykulturowa – zagadnienia teoretyczne i badania. *Ruch Pedagogiczny*, 4, 133-144.
- Śliwerski B. (2010). *Mysleć jak pedagog*. Sopot: GWP.
- Śliwerski B. *Nauczyciel jako zawód* [online], www.oskko.edu.pl/kongres1/materiały/BSliwerski-Kongres.pdf [dostęp: 17.06.2017].
- Urbaniak-Zajęc D. (2016). *W poszukiwaniu teorii działania profesjonalnego pedagoga*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, Dz. U. 1974, Nr 24, Poz. 141.
- Wołczyk J. (1977). Sylwetka zawodowa pedagoga szkolnego a potrzeby socjalistycznej szkoły. *Nauczanie i Wychowanie*, 4, 71-76.
- Wyniki ankiety dotyczącej pracy pedagogów szkolnych* [online], www.znp.edu.pl [dostęp: 17.05.2017].
- Załącznik do Zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 7 listopada 1975 r. w sprawie pracy nauczyciela-pedagoga, Dz. Urz. MOiW 1975, Nr 11, Poz. 112.
- Załącznik do Zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 7 listopada 1975 r. w sprawie pracy nauczyciela-pedagoga, Dz. Urz. MOiW 1975, Nr 11, Poz. 112.
- Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 15 września 1982 r. w sprawie zakresu obowiązków pedagoga szkolnego, wymiaru jego pracy i dokumentacji, Dz. Urz. MOiW 1982, Nr 29.
- Zarządzenie nr 15 MEN z dn. 25.05.1993 r. w sprawie zasad udzielania uczniom pomocy psychologicznej i pedagogicznej, Dz. Urz. MEN 1993, Nr 6, Poz. 19.

Summary

A school pedagogue – the problem of indefiniteness of the tasks

This article is an attempt to present the tasks of a school pedagogue which, despite numerous legal regulations, are still not clearly defined. For this purpose, the author analyzes the documents regulating work as the school pedagogue emphasizing the changes that have been made over the years. This analysis is preceded by the presentation of the school pedagogue definition approaches and the origin of the establishment of the “new employee” position, including the indication of all the documents governing his work since the appointment of the school pedagogue position by the Ministry of Education until 2017.

Keywords: pedeutology, a school pedagogue.